

**KỸ NĂNG CẦN THIẾT CỦA SINH VIÊN KHI THAM GIA
CÁC ĐỘI HÌNH TÌNH NGUYỆN PHÒNG CHỐNG DỊCH COVID-19
CỦA SINH VIÊN TRƯỜNG ĐẠI HỌC Y DƯỢC CẦN THƠ**

Huỳnh Trần Ngọc Hân, Lương Thoại Anh, Lê Thị Hồng Đào,
Nguyễn Tấn Sang, Trần Văn Nhân*

Trường Đại học Y Dược Cần Thơ

*Email: huynhtranngochan99@gmail.com

Ngày nhận bài: 15/9/2023

Ngày phản biện: 14/12/2023

Ngày duyệt đăng: 25/01/2024

TÓM TẮT

Đặt vấn đề: Dịch bệnh viêm đường hô hấp do COVID-19 là dịch bệnh nguy hiểm, gây ra ảnh hưởng nặng nề đến sức khỏe và nền kinh tế trên toàn thế giới. Trong quá trình cả nước ta chống dịch đã có rất nhiều sinh viên tình nguyện cùng tham gia. Để quá trình chống dịch an toàn và hiệu quả việc trang bị các kỹ năng mềm và kỹ năng chuyên môn cho sinh viên là rất cần thiết. **Mục tiêu nghiên cứu:** Xác định các kỹ năng mềm và kỹ năng chuyên môn cần thiết của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19. **Đối tượng và phương pháp nghiên cứu:** Nghiên cứu cắt ngang mô tả qua 385 sinh viên từng tham gia đội hình chống dịch COVID-19 tại Trường Đại học Y Dược Cần Thơ. Sau khi chọn mẫu từ khung mẫu tiến hành thu thập số liệu qua Google form và bộ câu hỏi tự điền, số liệu thu thập được nhập liệu trên Excel 2010 và xử lý bằng phần mềm SPSS. **Kết quả:** Sinh viên cho rằng kỹ năng giao tiếp là cần thiết chiếm 99,7%, kỹ năng giải quyết vấn đề mới là cần thiết chiếm 97,9% và làm việc nhóm là cần thiết chiếm 99,2%. Tỷ lệ sinh viên đồng ý trong quá trình tình nguyện chống dịch COVID-19 cần có các kỹ năng: mặc và tháo đồ phòng hộ cá nhân 99%, truy vết 97,4%, hỏi bệnh 96,6%, rửa tay thường quy 95,8%, khám sàng lọc 95,3%, phân loại rác thải 94,5%, lấy mẫu dịch tỵ hầu 94%, tiêm chích 91,7%, xử lý sóc sau tiêm 90,4%, bảo quản bệnh phẩm nghi nhiễm 89,9%, ngoáy dịch họng 88,1%, xử lý rác thải 85,7%, thủ thuật 81,8% và thăm khám 73,2%. **Kết luận:** Kỹ năng mềm và kỹ năng chuyên môn rất cần thiết cho sinh viên trong quá trình tham gia chống dịch.

Từ khóa: COVID-19, tình nguyện, kỹ năng.

ABSTRACT

**STUDENTS'S ESSENTIAL SKILLS WHEN PARTICIPATING IN
VOLUNTEER TEAMS TO PREVENT THE COVID-19 EPIDEMIC
OF STUDENTS AT CAN THO UNIVERSITY OF MEDICINE
AND PHARMACY**

Huynh Tran Ngoc Han, Luong Thoai Anh, Le Thi Hong Dao,
Nguyen Tan Sang, Tran Van Nhan*

Can Tho University of Medicine and Pharmacy

Background: The respiratory disease caused by COVID-19 is a dangerous epidemic, causing severe impacts on health and the economy worldwide. During our country's fight against the epidemic, many students volunteered to participate. In order for the anti-epidemic process to be safe and effective, it is essential to equip students with soft skills and professional skills. **Objective:** Identify the soft and professional skills required of students when participating in the prevention of the COVID-19 epidemic. **Materials and methods:** The descriptive cross-sectional study on 385 students who participated in the COVID-19 squad at Can Tho University of Medicine and Pharmacy. After selecting a sample from the sample box, proceed to collect data via Google form

and self-assessed questionnaire, the collected data is entered in Excel 2010 and processed by SPSS software. **Results:** Students said that communication skills were necessary at 99.7%, new problem-solving skills were necessary at 97.9% and teamwork skills were necessary at 99.2%. The percentage of students who agree in the process of volunteering to fight the COVID-19 epidemic requires skills: putting on and taking off personal protective gear 99%, tracing 97.4%, questioning 96.6%, routine handwashing 95.8%, screening 95.3%, waste sorting 94.5%, pharyngeal fluid sampling 94%, injecting 91.7%, post-injection shock treatment 90.4%, preserving specimens suspected of being infected with pathogens 89.9%, phun khử khuẩn 89.6%, throat swabbing 88.1%, waste handling 85.7%, procedure 81.8% and examination 73.2%. **Conclusion:** Soft skills and professional skills are essential for students in the process of participating in the fight against the epidemic.

Keywords: COVID-19, volunteering, skills.

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Coronavirus disease 2019 (COVID-19) là một bệnh đường hô hấp cấp tính truyền nhiễm gây ra bởi chủng virus corona SARS-CoV-2 và các biến thể của nó được phát hiện lần đầu tiên tại thành phố Vũ Hán, tỉnh Hồ Bắc, Trung Quốc [1]. Trong vòng vài tháng kể từ báo cáo chùm ca bệnh đầu tiên, COVID-19 đã lan rộng khắp Trung Quốc và trên toàn thế giới đã gây ra ảnh hưởng nặng nề đến sức khỏe, đời sống con người, kinh tế của nhiều quốc gia, khu vực [2]. Thành phố Cần Thơ là trung tâm của khu vực Đồng bằng Sông Cửu Long cũng trải qua đợt dịch trầm trọng [3]. Để góp phần chung tay phòng chống dịch bệnh COVID-19, Trường Đại học Y Dược Cần Thơ đã cử nhiều giảng viên, sinh viên của trường tham gia hỗ trợ công tác phòng chống dịch ở các quận/huyện trên địa bàn thành phố Cần Thơ và các tỉnh lân cận: Đồng Tháp, Vĩnh Long, Kiên Giang, Hậu Giang, Sóc Trăng, thành phố Hồ Chí Minh,... với nhiều hoạt động: truy vết, lấy mẫu cộng đồng, hỗ trợ tiêm vắc xin, trạm y tế lưu động,...

Kỹ năng chuyên môn của sinh viên ngành y dược xem là một trong những yếu tố quan trọng trong sự thành công của quá trình học tập của sinh viên [4] và đặc biệt cần thiết cho sinh viên khi tham gia phòng chống dịch. Bên cạnh đó, khi tham gia phòng chống dịch sinh viên cần có thêm những kỹ năng mềm để ứng phó với các tình huống bất ngờ xảy ra. Tại Trường Đại học Y Dược Cần Thơ còn ít các nghiên cứu về kỹ năng thực hành lâm sàng nói chung và kỹ năng mềm của sinh viên nói riêng [4]. Với mong muốn xác định rõ những kỹ năng cụ thể mà sinh viên cần phải nắm vững khi tham gia phòng chống dịch bệnh COVID-19 nhằm ứng phó khi dịch COVID-19 quay lại hoặc xảy ra các dịch bệnh tương tự. Bên cạnh đó đây cũng là nguồn tài liệu tham khảo cho việc đào tạo và hướng dẫn giúp sinh viên trong khối ngành khoa học sức khỏe trang bị tốt các kỹ năng cần thiết và thực hiện chúng một cách hiệu quả. Vì vậy, nghiên cứu này “Kỹ năng cần thiết của sinh viên khi tham gia các đội hình tình nguyện phòng chống dịch COVID-19 của sinh viên Trường Đại học Y Dược Cần Thơ” được thực hiện với mục tiêu sau: Xác định các kỹ năng mềm và kỹ năng chuyên môn cần thiết của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19.

II. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

2.1. Đối tượng nghiên cứu

- **Tiêu chuẩn chọn mẫu:** Sinh viên đã tham gia đội hình chống dịch COVID-19 của trường Đại học Y Dược Cần Thơ và hoàn thành ít nhất một đợt chiến dịch.
- **Tiêu chuẩn loại trừ:** Sinh viên không đồng ý tham gia nghiên cứu.

2.2. Phương pháp nghiên cứu

- **Thiết kế nghiên cứu:** Nghiên cứu cắt ngang mô tả.

- **Cỡ mẫu:**

Sử dụng công thức cỡ mẫu ước lượng cho một tỷ lệ:

$$n = Z_{(1-\frac{\alpha}{2})}^2 \cdot \frac{p(1-p)}{d^2}$$

Trong đó:

n: Cỡ mẫu cần nghiên cứu

Chọn $\alpha = 0,05$ ta được $Z_{(1-\alpha/2)} = 1,96$

d: Sai số tương đối (chấp nhận $d = 0,05$)

Chọn $p = 0,5$ (do đây là vấn đề mới chưa tìm được nghiên cứu tương tự)

Thay các giá trị vào công thức trên ta có cỡ mẫu $n = 385$.

- **Phương pháp chọn mẫu:** Chọn mẫu hệ thống dựa vào danh sách sinh viên đã từng tham gia đội hình chống dịch của Trường Đại học Y Dược Cần Thơ.

- **Nội dung nghiên cứu:**

+ Thông tin chung của đối tượng nghiên cứu: mã số sinh viên, tuổi, khóa học, số lần tham gia chống dịch, hoạt động chống dịch đã tham gia.

+ Xác định kỹ năng mềm cần thiết cho sinh khi tham gia chống dịch được đánh giá qua thông qua bộ câu hỏi khảo sát gồm 3 kỹ năng: kỹ năng giao tiếp, kỹ năng làm việc nhóm và kỹ năng giải quyết vấn đề mới. Mỗi câu hỏi sẽ được đánh giá dựa trên câu trả lời Có/Không.

+ Xác định kỹ năng chuyên môn cần thiết cho sinh khi tham gia chống dịch được đánh giá qua thông qua bộ câu hỏi khảo sát về 5 kỹ năng gồm: kỹ năng cần thiết khi xử trí bệnh nhân COVID-19; kỹ năng điều tra mốt dịch tễ khi truy vết người tiếp xúc với bệnh nhân COVID-19; kỹ năng cần thiết khi lấy mẫu, bảo quản, vận chuyển bệnh phẩm nghi nhiễm COVID-19; kỹ năng cần thiết khi hỗ trợ tiêm vắc xin COVID-19 và kỹ năng cần thiết khi tham gia kiểm soát nhiễm khuẩn. Trong mỗi kỹ năng trên sẽ có những kỹ năng nhỏ mà đối tượng nghiên cứu sẽ chọn cho là cần thiết cho kỹ năng đó. Quá trình nghiên cứu không gây tổn hại về vật chất, tinh thần, sức khỏe của đối tượng; các thông tin thu thập được đều bảo mật và chỉ phục vụ cho quá trình nghiên cứu; đối tượng nghiên cứu được giải thích rõ mục đích và nội dung nghiên cứu, cũng như có quyền từ chối hoặc ngừng tham gia nghiên cứu bất cứ lúc nào.

III. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

3.1 Xác định các kỹ năng mềm cần thiết của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19

Bảng 1. Các kỹ năng mềm cần thiết của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19

Kỹ năng mềm	Tần số	Tỷ lệ
Kỹ năng giao tiếp	384	99,7%
Kỹ năng làm việc nhóm	382	99,2%
Kỹ năng giải quyết vấn đề mới	377	97,9%

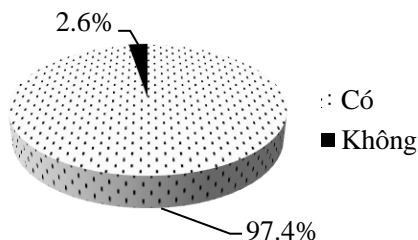
Nhận xét: Qua khảo sát 385 sinh viên, trong các kỹ năng mềm quan điểm sinh viên cho rằng kỹ năng giao tiếp cần thiết nhất (99,7%).

3.2 Xác định các kỹ năng chuyên môn cần thiết của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19

Bảng 2. Các kỹ năng cần thiết khi xử lý và điều trị bệnh nhân COVID-19

Kỹ năng xử lý và điều trị bệnh nhân COVID-19	Tần số (n)	Tỷ lệ (%)
Kỹ năng hỏi bệnh	371	96,6
Kỹ năng thăm khám	281	73,2
Kỹ năng thủ thuật	314	81,8

Nhận xét: Các kỹ năng hỏi bệnh, thăm khám và thủ thuật đều cần thiết khi xử lý và điều trị bệnh nhân COVID-19, trong đó kỹ năng hỏi bệnh chiếm tỷ lệ cao nhất là 96,6%.

Biểu đồ 1. Sự cần thiết của kỹ năng điều tra xác định mầm dịch tễ

Nhận xét: Có 97,4% đối tượng cho rằng kỹ năng điều tra xác định mầm dịch tễ là cần thiết khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19.

Bảng 3. Các kỹ năng cần thiết khi lấy mẫu, bảo quản, vận chuyển bệnh phẩm nghi nhiễm COVID-19

Kỹ năng lấy mẫu, bảo quản, vận chuyển bệnh phẩm nghi nhiễm COVID-19	Tần số (n)	Tỷ lệ (%)
Kỹ năng lấy mẫu ngoáy dịch họng	339	88,1
Kỹ năng lấy mẫu ngoáy dịch tỵ hầu	362	94
Kỹ năng bảo quản bệnh phẩm nghi nhiễm	346	89,9

Nhận xét: Các kỹ năng lấy mẫu dịch họng, dịch tỵ hầu, kỹ năng bảo quản bệnh phẩm nghi nhiễm đều được sinh viên đánh giá với tỷ lệ cao cần thiết khi lấy mẫu, bảo quản, vận chuyển bệnh phẩm nghi nhiễm COVID-19. Trong đó, kỹ năng lấy mẫu ngoáy dịch tỵ hầu chiếm tỷ lệ cao nhất là 94%.

Bảng 4. Các kỹ năng cần thiết khi hỗ trợ tiêm vắc xin COVID-19

Hỗ trợ tiêm vắc xin COVID-19	Tần số (n)	Tỷ lệ (%)
Kỹ năng khám sàng lọc	366	95,3
Kỹ năng tiêm chích	352	91,7
Kỹ năng xử lý sốc sau tiêm	347	90,4

Nhận xét: Trong các kỹ năng cần thiết khi hỗ trợ tiêm vắc xin COVID-19 thì năng khám sàng lọc chiếm tỷ lệ cao nhất là 95,3%.

Bảng 5. Các kỹ năng cần thiết khi tham gia kiểm soát nhiễm khuẩn

Kiểm soát nhiễm khuẩn	Tần số (n)	Tỷ lệ (%)
Kỹ năng mặc và tháo đồ phòng hộ cá nhân	381	99
Kỹ năng rửa tay thường quy	369	95,8
Kỹ năng phân loại rác thải	364	94,5
Kỹ năng xử lý rác thải	330	85,7
Kỹ năng phun khử khuẩn	345	89,6

Nhận xét: Trong các kỹ năng cần thiết khi tham gia kiểm soát nhiễm khuẩn thì kỹ năng mặc và tháo đồ phòng hộ cá nhân được chêm tỷ lệ cao nhất (99%).

IV BÀN LUẬN

4.1. Các kỹ năng mềm của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19

Trong các kỹ năng mềm mà sinh viên cho rằng cần thiết khi tham gia chống dịch thì giao tiếp là kỹ năng được chọn nhiều nhất (99,7%). Tỷ lệ này bằng tỷ lệ sinh viên tự đánh giá giao tiếp thành thạo (mức 5) trong nghiên cứu của Ngô Phương Thảo và Bùi Thị Vân Anh khảo sát trên sinh viên y khoa từ năm 4 đến năm 6 tại trường Đại học Y Dược Cần Thơ [4]. Và kết quả này có sự tương đồng với nghiên cứu trên 166 sinh viên y khoa ở Ba Lan của Piotr Przymusala và cộng sự (2021), 81,33% đa số sinh viên cho rằng học kỹ năng giao tiếp phải là một phần bắt buộc trong chương trình đào tạo y khoa [5]. Trong tham gia chống dịch vai trò của kỹ năng làm việc nhóm và kỹ năng giải quyết vấn đề mới cũng được sinh viên đánh giá cao (99,2% và 97,9%) điều này tương đồng với kết quả nghiên cứu về kỹ năng cần thiết đối với sinh viên trong công trình nghiên cứu của Nguyễn Thị Thuyết, Ngô Thị Hoàng Giang, Vũ Lệ Mỹ [6], trên thực tế hoạt động phòng chống dịch bệnh của trường Đại học Y Dược Cần Thơ, sinh viên sẽ được hoạt động trong các nhóm chống dịch với chức năng khác nhau, nên kỹ năng làm việc nhóm là vô cùng cần thiết, đồng thời COVID-19 là một bệnh mới, hoạt động phòng chống dịch theo chỉ đạo của Bộ Y Tế cũng có nhiều thay đổi theo tình hình dịch bệnh và các vấn đề mới phát sinh liên tục, điều này có thể giải thích cho việc hầu hết sinh viên đều cho rằng kỹ năng giải quyết vấn đề mới là rất cần thiết. Kỹ năng mềm không phải là yếu tố bẩm sinh về tính cách hay là những kiến thức của sự hiểu biết lí thuyết mà đó là khả năng thích nghi với môi trường và con người để tạo ra sự tương tác hiệu quả trên phương diện cá nhân và công việc [7]. Vì vậy không chỉ trong chống dịch mà học tập và đời sống hằng ngày các kỹ năng này cũng rất cần thiết, các kỹ năng mềm không thể có ngay sau khi học như các kỹ năng chuyên môn mà cần có thời gian rèn luyện vì vậy gia đình, nhà trường, xã hội nên tạo điều kiện nhiều hơn để sinh viên được phát triển tốt nhất các kỹ năng này.

4.2. Các kỹ năng chuyên môn của sinh viên khi tham gia phòng chống đại dịch COVID-19

Trong hoạt động xử trí đối với bệnh nhân COVID-19, kỹ năng hỏi bệnh được sinh viên đồng ý nhiều nhất (96,6%). Tuy nhiên theo nghiên cứu của Phạm Thị Hạnh (2018) gần 1/4 sinh viên được khảo sát cho rằng kỹ năng giao tiếp với bệnh nhân trong thực hành lâm sàng vẫn còn ở mức độ “Đã được đọc/học về quy trình thực hành kỹ năng”, tỷ lệ này khá cao trong khi sinh viên học đến năm 4 đã hoàn thành học, thực hành và thi các bài học về kỹ năng giao tiếp trong các học phần tiền lâm sàng và đã trải qua một số học phần thực hành lâm sàng [8]. Do vậy kỹ năng giao tiếp, cụ thể là hỏi bệnh của sinh viên cần được quan tâm, cải thiện tốt hơn để phục vụ các hoạt động học tập và hành nghề sau này của sinh viên. Trong khi đó kỹ năng thăm khám (73,2%) và kỹ năng thủ thuật (81,8%) chiếm tỷ lệ ít hơn, có sự chênh lệch này có thể do khá ít đối tượng khảo sát là sinh viên có tham gia hoạt động tình nguyện trong bệnh viện dã chiến và trạm y tế lưu động (lần lượt là 11,8% và 12,5%),

Công tác truy vết trong giai đoạn đầu chống dịch rất quan trọng vì giúp xác định được nguồn gốc lây và tâm điểm của dịch COVID-19 để tổ chức phong tỏa kịp thời, cách ly triệt để được các trường hợp nhiễm bệnh [9]. Kết quả nghiên cứu sinh viên cho rằng khi tiến hành truy vết người tiếp xúc với người có xét nghiệm COVID-19 dương tính thì kỹ

năng điều tra xác định mốc dịch tễ là cần thiết (97,4%). Vì bệnh có thời gian ủ bệnh từ 1-2 ngày, cao nhất lên tới 14 ngày, đặc biệt đây là bệnh lây qua đường hô hấp nếu không phát hiện cách ly kịp thời bệnh sẽ lây lan rất nhanh. Các chiến dịch lấy mẫu cộng đồng nhằm tìm người nhiễm COVID-19 cách ly trả lại vùng xanh an toàn, để người dân hoạt động lại bình thường tránh những ảnh hưởng do dịch bệnh mang lại. Trong 385 sinh viên được nghiên cứu có 77,4% sinh viên tham gia lấy mẫu, bảo quản, vận chuyển bệnh phẩm nghi nhiễm COVID-19 hầu hết sinh viên cho rằng cần có kỹ năng lấy mẫu ngoáy dịch tỵ hầu (94%), nếu kỹ năng này được trang bị tốt sinh viên sẽ tham gia chống dịch hiệu quả và an toàn, nhanh chóng phân loại mức độ nhiễm bệnh của các vùng để cơ quan chức năng có hướng xử lý dịch bệnh thích hợp.

Các kỹ năng cần thiết khi hỗ trợ tiêm vắc xin COVID-19 đều đạt tỷ lệ cao trên 90%, Tổ chức Y tế Thế giới cũng tổ chức khóa học về những kỹ năng này dành cho cán bộ y tế tuyển đầu những người sẽ trở thành nhân viên tiêm chủng[10]. Điều này cho thấy các kỹ năng này rất cần thiết, sinh viên cần phải được tổ chức hướng dẫn trước khi tham gia đội hình hỗ trợ tiêm vắc xin.

Kiểm soát nhiễm khuẩn là hoạt động rất quan trọng trong phòng chống các bệnh lây lan nhanh như COVID-19, trong đó kỹ năng mặc và tháo đồ phòng hộ cá nhân, kỹ năng rửa tay thường quy, kỹ năng phân loại rác thải được đa số các đối tượng (trên 90%) cho là cần thiết. Đây là ba hoạt động bắt buộc sinh viên khi tham gia chống dịch phải thực hiện thành thạo để bảo vệ an toàn cho bản thân và không lây lan dịch bệnh cho các tình nguyện viên khác và bảo vệ cộng đồng khi tham gia chống dịch. Các hoạt động có nguy cơ tiếp xúc với người nhiễm và nghi nhiễm COVID-19 đều phải mặc đồ phòng hộ, khi tiếp xúc với người dân hay bệnh nhân khác nhau đều phải rửa tay bằng dung dịch khử khuẩn và điều này cũng được Bộ Y Tế khuyến cáo người dân cùng thực hiện để chung tay phòng chống COVID-19. Bình thường ở bệnh viện cũng phân loại rác thải mục đích là mỗi loại rác sẽ xử lý khác nhau. Ngoài vấn đề môi trường và an toàn về sức khỏe việc phân loại rác còn liên quan đến vấn đề kinh tế vì rác thải lây nhiễm hay rác thải độc hại giá thành xử lý cao hơn nhiều so với rác thải thông thường. Điều này càng cần thiết vì bệnh COVID-19 là một bệnh truyền nhiễm lây qua đường hô hấp nên rác thải liên quan đến hoạt chống dịch đều liên quan đến vi-rút lây bệnh cần được phân loại và xử lý đúng cách.

V. KẾT LUẬN

Qua nghiên cứu 385 sinh viên, quan điểm sinh viên cho rằng những kỹ năng mềm cần thiết khi chống dịch COVID-19 là giao tiếp chiếm 99,7%, làm việc nhóm chiếm 99,2%, giải quyết vấn đề mới chiếm 97,9%. Đây cũng là những kỹ năng không thể thiếu trong hoạt động học tập, làm việc hằng ngày vì vậy trong điều kiện bình thường cũng cần rèn luyện. Nhóm các kỹ năng chuyên môn là những kỹ năng sinh viên sẽ thực hiện trực tiếp lên bệnh nhân, người dân trong quá trình tham gia phòng chống dịch COVID-19. Những kỹ năng này có nhiều kỹ năng sinh viên đã được học trong quá trình học tập. Tuy nhiên để đảm bảo an toàn và hiệu quả trong quá trình tham gia tình nguyện trường nên tổ chức tập huấn lại những kỹ năng cần thiết cho từng hoạt động chống dịch.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. World health organization. Public statement for collaboration on COVID-19 vaccine development. 2020.
  2. <https://www.who.int/news/item/13-04-2020-public-statement-for-collaboration-on-COVID-19-vaccine-development>
  3. Ahn DG, Shin HJ, Kim MH, Lee S, Kim HS, Myoung J, Kim BT, Kim SJ. Current Status of Epidemiology, Diagnosis, Therapeutics, and Vaccine for Novel Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). *J Microbiol Biotechnol*. 2020. 30(3), 313–324, <https://doi.org/10.4014/jmb.2003.03011>.
  4. Cần Thơ: Áp dụng cấp độ 3 phòng chống COVID-19 toàn địa bàn. Báo Điện tử Chính phủ. 2021. <https://baochinhphu.vn/can-tho-ap-dung-cap-do-3-phong-chong-COVID-19-toan-dia-ban-102303675.htm>
  5. Ngô Phương Thảo và Bùi Thị Vân Anh. Khảo sát thực trạng kỹ năng giao tiếp trong thực hành lâm sàng của sinh viên y khoa tại trường Đại học Y dược Cần Thơ. *Tạp chí Y dược học Cần Thơ*. 2022 (55), 48-58, <https://doi.org/10.58490/ctump.2022i55.345> .
  6. Piotr Przymuszala, et al. Communication skills learning during medical studies in Poland: opinions of final-year medical students, *Disaster and Emergency Journal*. 2021. 6(4), 172–182, <https://doi.org/10.5603/DEMJ.a2021.0035>.
  7. Nguyễn Thị Thuyết, Ngô Thị Hoàng Giang và Vũ Lê Mỹ. Những kỹ năng mềm cần trang bị cho sinh viên chuyên ngành quản trị lễ hành và hướng dẫn du lịch. *Tạp chí khoa học Trường Đại học Mở Hà Nội*. 2021. 82, 72-80, <https://js.hou.edu.vn/houjs/article/view/140/126>.
  8. Nancy J. Patrick. Social skills for teenagers and adults with asperger syndrome. Jessica Kingsley Publisher. 2008.
  9. Phạm Thị Hạnh. Thực trạng dạy-học lâm sàng tại Trường Đại học Y Dược tế công cộng. Trường Đại học Y Dược Hải Phòng. 2018.
  10. Bộ Y tế. Truy vết giai đoạn đầu rất quan trọng để xác định được nguồn lây, tâm điểm của dịch. Công thông tin điện tử Bộ Y tế. 2021. https://moh.gov.vn/hoat-dong-cua-lanh-dao-bo/-/asset_publisher/TW6LTp1ZtwaN/content/bo-truong-bo-y-te-truy-vet-giai-oan-au-rat-quan-trong-e-xac-inh-uoc-nguon-lay-tam-iem-cua-dich.
  11. Tổ chức Y tế thế giới. Tập huấn kỹ năng tiêm ngừa vắc xin COVID-19. 2020. <https://openwho.org/courses/COVID-19-vaccination-healthworkers-vi>.
-